

Devleti tarihi ile alakadar olanların dikkatine sunar, bütün kütüphanelere girmesini dileriz.

Sevim İlgürel

Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (terc. Siân Reynolds), Londra 1972, I. cild, 642 sahife.

İlk defa 1949 yılında «*La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Époque de...*» Philippe II başlığı ile çıkan, Fransız tarihçi Fernand Braudel'in bu eseri kısa bir süre sonra sayın Profesör Ömer L. Barkan tarafından Türk ilim dünyasına tanıtılmış, kıymeti takdir edilmişti (bk. *Türkiyat Mecmuası*, X (1951-53), s. 395-403). O günlerden bu yana, tarihçilerin ellerinden düşürmedikleri bu eser İtalyanca ve İspanyolca'ya çevrilmiş, şimdi de -yazara göre-mükemmel bir İngilizce tercüme ile karşımıza çıkmıştır. İngilizce tercümesinin bu kadar gecikmesi iyi bir tesadüf olmuş Braudel'i meşhur eserini yeniden kaleme almak mecburiyetinde bırakmıştır. İşte elimizdeki tercüme (I. Cild), «*La Méditerranée*»nin 1966 da, aslından farklı ve çok daha geniş olarak iki cild halinde çıkan baskısından hazırlanmıştır.

İngilizcesi ile çok daha büyük bir okuyucu kitlesine hitab edecek eser, Osmanlı tarihi açısından da yepyeni sayılır. Meşhur tarihçi, hernekadar Türk arşiv kaynaklarını ve diğer malzemeyi doğrudan doğruya kullanamamış ise de, iktisat tarihçisi Prof. Barkan'ın basılmış veya basılmamış makale ve konferanslarından azamî faydayı sağlamış ve hatta bazen «şahsi konuşmamız» diye not düştüğü sayfeler olmuştur. Önsözde şöyle diyor : «Aynı zamanda, büyük tarihî problem, oldukça karanlık bir bölge : Osmanlı İmparatorluğu üzerinde daha fazla durdum. Balkanlar'ın ve özellikle Suriye'den Cezayir'e ve hemen hemen Cebel-i Tarık'a uzanan güney Akdeniz kıyılarının fethinden sonra bu imparatorluk, Akdeniz'in en az yarısını kapladı; Hıristiyanlığa karşı idi, Batı'nın ağırlığını teraziliyordu. Biz II. Filip, Gian Andrea Doria veya Avusturyalı Don Juan'ın çağdaşlarıyla tamamen aynı durumdayız: Türk dünyasını ancak dışarıdan görebiliyoruz. Elçilerin ve istihbarat organlarının Hıristiyan prenslere gönderdikleri raporlar bize, o büyük kütlelinin faaliyeti hakkında birşeyler söylüyor, ancak faaliyetin amillerini veremiyor. Sır, veya sırların bir kısmı İstanbul'da geniş arşivlerde saklı duruyor». F. Braudel bu sözleriyle pek tevazü gösteriyor. Bunun yanında İtalya, İspanya, Fransa, İngiltere, Ragusa v.b. arşivlerdeki sırları bize vermekle de Türk tarihinin kaynaklarının genişliğini gösteriyor.

Elimizdeki ilk cilt iki kısımdan ibaret : a) Çevrenin rolü, b) İktisadi durum. F. Braudel, çevrenin rolünü incelerken «Beşerî Amiller»le ayrı bir coğrafyayı ve «Değişik Bir Tarih Şekli»ni ortaya koyuyor. Şüphesiz eserinin en dikkat çekici taraflarından birisi burası. «Şehirleri ve arşivlerini hiç terketmemiş bir tarihçi dağların var olduğunu görmeye şaşırarak» (s. 29) derken tarihî coğrafya anlayışını çok iyi ifade ediyor. Yarım adalarda dağ zincirleri ve

ovalar arasındaki ağır hareketlerin asırlar süren gelişimine parmak basıyor. Denizleri ve kıyılarını açıklarken «şüphesiz, beşerî faaliyet açısından suyun bu geniş kapsamını ölçmek zorundayız; aksi takdirde tarih anlamsız olur eğer gerçekten yazmak mümkün ise» (s. 103) diyor ve Akdeniz'in sınırlarını, coğrafyacılara genellikle tarif ettikleri dar çerçeveden çıkarıp «Azor adalarına ve Yeni Dünya'ya, Kızıl Deniz'e ve Basra Körfezi'ne ve Nijerya hattına» (s. 168) kadar genişletiyor. «Denizin tarihini anlamak için bazen bu uzak bölgelere gitmeliyiz» (s. 223) diyor. Ona göre «tarihi, coğrafi belirtiler değil fakat onları kontrol eden ve keşfeden kimseler yapar» (s. 225). «Asıl Akdeniz iklimi oldukça dar bir bölgeyi kapsadığına» göre Braudel, Akdeniz'e tesir eden etkenleri ararken bu dar şeridin ötelere sık sık gitmiş, şehirleri, ulaştırmayı, denizden gelen ve oraya giden herşeyi göz önüne almıştır. «Bu kitap beşerî birlik ile ilgilidir» (s. 276).

Eserin ikinci kısmında XVI. yüzyıl Akdeniz iktisadiyatı ele alınıyor. Bu asırda iktisadî hayata tesir eden faktörler (ulaşım problemi, nüfus hareketleri, dışarıdan gelen kıymetli madenler-altın, gümüş- fiat hareketleri -yükselmeler- ve baharat, hububat ticareti ile kuzeyli -İngiliz, Hollandalı- tüccarların gelişleri) tafsilâtlı olarak anlatılıyor.

Osmanlı İmparatorluğunun ve diğer Akdeniz ülkelerinin ekonomilerine bazı dağalanmalarla pek tesir etmiş olan baharat ticareti, Braudel'in çalışmaları yanında (s. 543-570) Portekizli tarihçi V. Magalhaes Godinho'nun eseri (*Os Descobrimentos e Economia Mundial*, 2 cilt, Lizbon, 1963-65) ile şimdi daha iyi açıklanmış bulunuyor. Bu çalışmalar şüphesiz Osmanlı İktisat Tarihi alanındaki araştırmalara ışık tutacaktır. Nitekim buğday ticaretini anlatırken, XVI. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluktan batıya giden buğdayın kesilmesini nüfus artışına -hakkı olarak- bağlarken delillerindeki yetersizlik Osmanlı iktisat tarihçisi İngiliz M.A. Cook'un dikkatini çekmiş, Türk arşivlerine dayandırdığı «*Population Pressure in Rural Anatolia: 1450-1600*» (1972) adlı çalışmayı ele almasına sebep olmuştur.

Mükemmel olarak da resimlenmiş ve grafiklenmiş olan «*II. Filip Devrinde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*» okuyucuya zevk veriyor, bir o kadar da düşündürüyor.

Salih Özbaran

Vasil Marinov, *Prinos km izučavaneto na bita i kulturata na Turtsite i Gagavzite v Severoiztočna Bulgariya* (Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türk ve Gagauzların yaşayış ve kültürüne dair araştırmalar), Bulgar İlimler Akademisi Etnografya Enstitüsü, Sofya 1956, 360 sayfa, 173 fotoğraf, 204 şekil ve bir harita.

Türk tarihi ve Türk kültürü ile tarih boyunca olduğu gibi, bugün de yakın münasebeti olan Bulgaristan'da gerek Türk tarihi ve gerekse Bulgaristan'-